

Mesures mal mesurades

Joan Borja

Director de la Càtedra Enric Valor · Universitat d'Alacant

Entre les mesures de capacitat que tradicionalment s'han fet servir per a la quantificació del blat —i, en general, d'altres cereals, o d'àrids— hi havia el cafís, la barcella i l'almud. A Tortosa i a les illes Balears sembla que una barcella equivalia a sis almuds, però entre valencians se solia dividir en només quatre almuds. Es tractava, en qualsevol cas, d'una mesura de capacitat d'uns 11,76 litres. I cal comprendre, per tant, que el valor d'un almud podia variar significativament segons el territori a què es referia. Una cosa semblant passava amb el cafís, que era la quantitat de gra que cabia en un determinat recipient, de referència local, que s'utilitzava com a mesura d'estandardització en les transaccions comercials d'un determinat mercat. Segons el lloc, per tant, un cafís podia referir-se a una quantitat major o menor de blat. I la confusió podia ser ja definitiva si s'atenia la circumstància que, en unes regions, el cafís podia constar d'un total de 24 barcelles, mentre que en moltes comarques valencianes, en canvi, ofereix una relació d'equivalència amb dues quarteres, és a dir, amb 12 (i no 24) barcelles...

El *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) d'Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, a més de recordar que el terme cafís prové, naturalment, «de l'àrab qafiz», ens aporta referències documentals sobre aquest terme. Són referències que fluctuen no solament segons el lloc, sinó també en consideració del producte objecte de la mesura, i atenent igualment si es tracta de mesures que es prenen «rases» o «corrents»: «Caffiç de forment deu esser de XXV barcelles rases, de ferre a ferre; pero de tot Juyn, de forment nouell se mesura a barcelles corrents; e dona hom de forment e d'ordi, XXIII barcelles de blat noueyl per caffiç», s'explica, per exemple, en el *Libre de les Costums Generals Scrites de la Insigne Ciutat de Tortosa*, de finals del segle XIII. Però el DCVB aclareix, igualment: «En el Maestrat i a l'Horta de València, actualment és considerat el cafís de cereals com equivalent a dotze barcelles.»

No és solament al Maestrat i a l'Horta on el cafís valencià equivalia 12 barcelles. L'equivalència de 12 (i no de 24) barcelles per cafís és, en realitat, general a totes les comarques valencianes. Així, per exemple, en *Llocnou de Fenollet. Geografia, història i patrimoni* (2005), els autors Abel Soler i Ramon Yagol recorden que un cafís correspon a 3

talegues, 12 barcelles, 48 almuds i 192 quartons. La *Vilapedia de Vila-Real* consigna en «Mesures de capacitat»: «A la nostra comarca, cada sis faneques equivalien a un cafís (*cahiz* en castellà). La faneca se dividia en dos barcelles, i cada barcella (16,60 litres actuals) eren quatre almuds.»

Són mesures de capacitat centrades curiosament en la dotzena (i no la desena) com a referència per als còmputos, i queden igualment recollides en un aclaridor díptic divulgatiu que, sobre pesos i mesures, recentment ha editat el Museu de Belles Arts de Castelló. S'hi resumeix: «1 Cafís = 6 faneques = 12 barcelles». Igualment, Ramon Tarín constata en *Quaderns d'Investigació d'Alaquas* (1995, p. 151-156), que en el primer quart del segle XX, al seu poble d'Alaquàs hi havia «la mitja barcella, la barcella, l'almud, el mig almud, l'oxava [sic], els quarterons... Quatre mig almuds equivalien a mitja barcella, huit mig almuds, una barcella. La barcella pesava 12 quilos i un almud l'5 quilos. Sis barcelles, un sac de forment de 72 quilos. / Un sac de forment era mig cafís; dos sacs de forment, un cafís. Segons el gènere, la barcella era rasa o a caramull. Els fesols, la dacsca, cigrons, l'ordi, forment, l'avena... per a tot el que era gra s'usava la mesura rasa: s'omplia la barcella a caramull i després s'hi passava una barreta d'una part a l'altra. Ara, si es tractava d'ametles, olives, garrofes o, per exemple, cacau,... s'omplia la barcella a caramull.»

En aquesta mateixa direcció, l'alcoià Eugeni Reig aclareix taxativament, en «Comentaris al Diccionari normatiu valencià (I). Sobre la metrologia»: «Cal explicitar que, en l'antic Regne de València, un cafís tenia dotze barcelles.» També el filòleg Carles Segura, en *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó* (2013, p. 182), recorda que Pere Barnils, autor de *Die Mundart von Alacant. Beitrag zur Kenntnis des valencianischen* (1913), havia recollit al sud valencià un valor per al cafís «equivalent a 12 barcelles». I, per completar el repertori d'exemples, Emili Llorca, en el blog «La parla d'Oliva» coincideix a explicar que: «L'almud o armud valencià és la quarta part de la barcella i equival a un poc més de quatre litres; cada almud conté 4 quarteronets, i cada quarteronet 8 mesuretets; segons l'antiga mesura de València l'almud era la quaranta-huitena part del cafís.»

Així doncs, aquesta equivalència del cafís com a 12 barcelles pot ser documentalment rastrejada

a Vila-Real com a Benilloba, a Castelló de la Plana com a Elx, a Alaquàs com a Llocnou de Fenollet, a Oliva com a Elx, etc. Es tracta d'una equivalència —aquesta d'1 cafís, 12 barcelles— que també es donava a l'Alt Vinalopó i a l'Alcoià, i que resulta essencial per a entendre una curiosíssima i suggeridoríssima llegenda de Beneixama: la del frares del Pontarró.

En resum, aquesta llegenda es refereix a un mas solitari, el del Pontarró, on diuen que vivien uns frares que comerciaven amb gra. Aquells frares, en morir, van quedar condemnats a fer una vida fantasmal en pena, com a castic per haver estafat els llauradors en les mesures. Així, doncs, no podien entrar a l'infern perquè, com a frares, encara portaven cordons beneïts; però tampoc no podien —òbviament— anar al cel, per culpa dels enganys i les estafes comeses. Vagaven, en conseqüència, pel mas del Pontarró: com ànimes en pena, fent crits, gemecs i sorolls. I contenen que, entre aquests crits, se n'escoltava un d'intrigant que feia: «Onze, cafís!» «Onze, cafís!» «Onze, cafís!» Perquè, segons sembla, aquells frares compraven en vida a raó de dotze barcelles el cafís (tal com pertocava ortodoxament i regularment), però venien el gra, en canvi, mesurant només onze barcelles per cafís. I això era fraudulent. Parlant en plata: era —ja s'entén— la manera de cisar (i robar) una barcella sencera en cada transacció de venda. El cas és que ningú no volia anar a viure a aquella casa encantada del Pontarró, amb els frares fantasmagòrics habitant-ne els alts i cridant: «Onze, cafís!» «Onze, cafís!» «Onze, cafís!» I la gent de Beneixama i de Biar evitava passar-hi. Fins que un home valent es va decidir per fi a superar la por i, després de tractar amb aquells frares fantasmals, els va tallar els cordons beneïts i els en va alliberat. Com a senyal d'aquell fet, diuen que els frares van capgirar la carrasca de davant del mas, de manera que al sendemà va aparèixer amb el cop baix i les arrels cap amunt...

L'escriptor i investigador Víctor G. Labrado, en un incitant treball acadèmic que portava per títol «El rastre valencià del comte Arnau» (La narrativa oral: rondalles i llegendes en l'imaginari col·lectiu contemporani, 2006, p. 51-76) insinuava que aquesta popular llegenda de Beneixama presentava concomitàncies evidents amb el cèlebre motiu del comte Arnau, etnopoèticament documentat a Catalunya i a les illes Balears, però mai no al País Valencià. Cal recordar, en aquest sentit, que el llegendari comte Arnau que apareix voltat de flames sobre el seu cavall de foc es mostra d'aquesta manera tan inquietant perquè ha quedat eternament condemnat —exactament igual que els frares del Pontarró— per les malèvoles estafes que ha comés en vida: «Per soldades mal pagades», diu la cançó. O, segons altres variants: «per pagar mal les soldades», «per somades mal rasades», «per mesures mal rasades», per «mesures mal mesurades», etc.

En un cas i en l'altre —en la llegenda valencia-

La imprecisió i les vacil·lacions en l'estandarització de les mesures jugava antigament a favor de les temptacions i els afanys delinqüencials.

La llegenda dels frares del Pontarró n'és una mostra.

na dels frares del Pontarró com en el motiu català el comte Arnau—, la moral i l'ordre tradicionals condemnen el pecat d'estafar en les mesures (a fi d'enriquir-se il·lícitament) amb la penitència més severa: la d'una condemna sempiterna per a l'ànima pecadora, que haurà de vagar eternament, en pena, sense trobar repòs ni al cel ni a l'infern. La imprecisió i les vacil·lacions en l'estandarització de les mesures jugava antigament —ai!— a favor de les temptacions i els afanys delinqüencials. Tanmateix, ara que el sistema mètric decimal s'ha imposat internacionalment i hi ha aportat una mica d'ordre, les «mesures mal mesurades» es pateixen, a l'hora de la veritat —oblidats els cafissos, les barcelles i els almuds—, en els pressupostos estatals, en les injustícies del sistema de finançament, en la corrupció del sistema polític, en les resolucions dels jutges partidistes, en l'adjudicació desigual d'infraestructures públiques, en la imposició de peatges onerosos, en el rescat d'autopistes amb una despesa de 3718,3 milions d'euros, en la planificació esbiaixada i tendenciosa de les línies de l'AVE, en el despropòsit d'un rescat bancari amb un cost de 60073 milions d'euros per a les arques públiques, en la contínua i continuada evasió d'impostos, en els 4730 milions d'euros que les administracions públiques han pagat a la salut dels promotors del projecte Castor, etc.

Els responsables de tantes «mesures mal mesurades» com hi ha en la nostra contemporaneïtat ben mereixen —com els frares del Pontarró i el comte Arnau— el desfici d'una eternitat incòmoda i vergonyant, sense cel ni infern. Aquesta eternitat serà, precisament, la memòria indigna, abjecta i ignominiosa que ben justament mereixen en l'estimació dels conciutadans. I la condemna sense atenuants en el judici final que les historiadores i els historiadors en faran el dia de demà. Personalment, els frares del Pontarró i el comte Arnau —no sé per què— encara m'inspiren una irracional commiseració i simpatia. I els responsables de les actuals «mesures mal mesurades», perpetrades amb perversitat, premeditació i traïdoria... Tampoc!